

– Ibland behövs det rejäla kriser för att finna lösningar

Ända sedan självständigheten 1975 har Moçambique haft en nära relation med Sverige. Under de svåra krigsåren på 80-talet var Sverige den största och mest trogna biståndsgivaren. Idag är situationen en annan. Gamla vänner har bytts ut mot ny personal utan någon särskild relation till Sverige. Ändå upplever Sveriges ambassadör i Moçambique, Torvald Åkesson, att ländernas intima band ännu finns kvar.

– **DÄRFÖR BLEV DET SÅDANT RABALDER** när jag citerades i tidningen *Savana* att Sveriges bistånd kan omvärderas ifall inget görs för att bekämpa korruptionen. Det är egentligen inget märkvärdigt uttalande. Men att just Sverige, ”o nosso grande amigo”, säger det offentligt, det var svårt att smälta för många här.

Korruption är ett ständigt ämne i Moçambique. Nyligen omvalde presidenten Armando Guebuza gick till val 2004 med korruptionsbekämpning på agendan. Om det verkligen hänt någonting kan diskuteras, men ett par före detta ministrar samt högre tjänstemän har gripits de senaste åren.

Torvald Åkesson anar ett mönster i hur korruptionen fungerar i Moçambique. Under tiden inför ett stundande val är alla medel tillättna. Det regerande partiet Frelimo bara måste vinna och behöver pengar i kampanjkassan, då spelar det mindre roll var pengarna kommer ifrån.

När valet väl är vunnet blir det andra tongångar. En översyn av valsyste­met är plötsligt möjlig och regeringen blir samarbetsvillig till allt som givarna önskar. Ett litet spel för galleriet som somliga anser borde bestraffas. Fast Torvald Åkesson är inte förtjust i att använda biståndet som vapen.

– Dialog är alltid mer långsiktig och leder till verkliga förändringar. Dessutom är det svårt att göra något mer handfast mot korruption. Hot måste man vara beredd att förverkliga, och med indraget bistånd förlorar vi all möjlighet till påverkan. Vi givare är inte så flata som många tror, fast den värsta kritiken går vi inte ut med offentligt. Bakom stängda dörrar i möten med regeringen är vi dock tydliga med vad vi tycker och vill.

FÖRSKINGRING AV STATENS och biståndsgivares pengar är naturligtvis allvarligt, fast för gemene man här är vardagskorruptionen mer påtaglig. Poliser, sjukhuspersonal, lärare och andra statstjänstemän kräver ofta betalning för att göra sina ordinarie arbetsuppgifter. Alla vet om det och beteendet är fullständigt internaliserat av både offer och utövare, det har blivit till en samhällelig norm.

– Jag tror att det enda sättet att komma till rätta med den sortens korruption är en medveten allmänhet. Där har media en viktig roll att spela. Något liknande Uppdrag granskning, där reportrar åker hem till korrupta lärare eller läkare för att ställa

honom eller henne till svars. Just risken att åka dit och skammen över att hängas ut offentligt är bästa botemedlet mot korruption.

AMBASSADÖR TORVALD ÅKESSON har följt biståndspolitik­en under flera årtionden. Hur det hela började som en fortsättning på missionärernas verksamhet med att bygga skolor och hälsoposter på landsbygden. Men skolor och sjukhus gör inte någon nytta om det inte finns personal. Då svängde biståndet till att utbilda lärare, läkare och andra yrkesgrupper i den offentliga sektorn.

Nu har biståndet klättrat upp ytterligare en nivå till att bli budgetstöd, alltså bistånd som går direkt in till statsbudgeten och där regeringen själv bestämmer var resurserna behövs. Torvald Åkesson tror att även denna form av bistånd kommer att förändras i framtiden.

– **Bakom stängda dörrar, i möten med regeringen, är vi tydliga med vad vi tycker och vill, menar Torvald Åkesson.**

– Det är inte otänkbart att biståndet blir en global beskattning som med automatik överför resurser från Nord till Syd utan några särskilda krav förutom en rimlig nivå av kontroll och revision.

DET FINNS DOCK PROBLEM med budgetstöd, anser Torvald

Åkesson. Det är svårt att peka på något speciellt när besökare kommer och vill se fysiska resultat av det svenska biståndet.

– Budgetstöd syns ju inte och går inte att ta på. Alternativt får man säga att vårt stöd är fem procent av allt som du ser här i samhället.

Budgetstöd är dessutom riskfyllt för båda parter. Vad händer med mottagarlandet om 20 procent av budgeten försvinner i ett nafs på grund av en global finanskris eller inrikespolitiska problem?

För givarna är det inte populärt på hemmaplan eftersom man inte vinner val på budgetstöd. Just eftersom det inte går

att visa upp positiva biståndsprojekt med genomslagskraft. Däremot skulle något gå snett så sitter en biståndsminister illa till.

– Givet att mottagarstaten har en hyfsat fungerande administration samt en rimlig fördelning av budgeten så är jag övertygad om att budgetstöd är den minst dåliga formen av bistånd.

EKONOMEN CARLOS NUNO CASTEL-BRANCO kritiserar ofta biståndet för att helt förbise de produktiva sektorerna. Torvald Åkesson menar att det är ganska självklart då bistånd motiveras ur ett fattigdomsperspektiv men håller samtidigt med om att ett fokus på produktionen för att lyfta ett land ur fattigdom vore bra.

Han anser att i Moçambiques fall är jordbruket nyckelfaktorn. Nästan 80 procent av befolkningen lever i självhållsliknande former på landsbygden. Det är inte ekonomiskt hållbart för en nation och leder definitivt inte utvecklingen framåt. Fast enligt Torvald Åkesson är det snarare efterfrågan som är problemet, inte produktionen.

– Folket i städerna vill ha billiga varor. Skulle staten genomföra åtgärder som gynnar de inhemska odlarna och medför höjda priser på utländska varor riskerar regeringen att få ett upplopp på halsen liknande revolten 5 februari 2008. Jag har träffat bönder i Zambezia som säger att de mycket väl kan producera mer men att ingen vill eller kan köpa varorna. De har heller ingen möjlighet att förvara skörden utan måste sälja direkt när priserna oftast är som lägst.

DEN ENGELSKA JOURNALISTEN JOSEPH HANLON har följt utvecklingen i Moçambique under flera årtionden och skrev nyligen en bok där han argumenterar för att lösningen på landsbygdens problem är att stimulera köpkraften. Ge pengar till de fattiga att konsumera på landsbygden, menar Hanlon, för då ökar efterfrågan av lokala varor och tjänster.

Torvald Åkesson håller med och känner till biståndsprojekt där kvinnor fått en summa pengar om de skickar barnen till skolan. Pengarna användes sedan till konsumtion i lokalsamhället vilket ökade efterfrågan på böndernas varor.

– Problemet med livsmedelsanalysen i Moçambique är att den enbart ligger på jordbruksministeriets bord, som då endast stirrar på hur mycket som produceras. Men det är så mycket mer, det handlar om infrastruktur, marknader, bränslepriser och inte minst efterfrågan.

Torvald menar att det är svårt att jämföra med gångna tider i Sverige. Efter andra världskrigets slut var en tryggad livsmedelsförsörjning

den dominerande tanken, kosta vad det kosta ville. Genom importförbud och subventioner till bönder blev politiken framgångsrik. Idag har svenska bönder en prisgaranti på vad de odlar medan moçambikiska bönder är helt beroende av marknaden. Dessutom, påpekar Åkesson, när Sverige gick från jordbruks-samhälle till industrisamhälle fanns inte ett Kina med kapacitet att massproducera varor till billiga priser.

OFTA TALAR REGERINGEN I MOÇAMBIQUE om en grön revolution som lösningen på landsbygdens fattigdom. Torvald Åkesson är skeptisk eftersom förutsättningarna är annorlunda mot hur det var när Asien genomförde en grön revolution. Då hade domedagsprofetior siat om en livsmedelskatastrof på grund av den snabba befolkningstillväxten.

I dagens Moçambique är det annorlunda. Det blir tydligt varje år när torkan i syd eller översvämningar i de mellersta provinserna ödelägger skördar för tusentals människor. Inom ett par dagar är FN:s livsmedelsprogram på plats och delar ut mat till de drabbade. Nöd hjälpen innebär att ingen har intresse av långsiktiga lösningar på vad som är strukturella problem.

– Kriser leder ofta utvecklingen framåt medan bistånd syftar till att motverka allvarliga kriser. Det är en diskussion ingen vill föra men ibland behövs det rejäla kriser för att finna lösningar. Fast det är ju politiskt omöjligt att tala om sådant.

JOHAN SÄVSTRÖM
Maputo

”Det är inte otänkbart att biståndet blir en global beskattning som med automatik överför resurser från Nord till Syd utan några särskilda krav förutom en rimlig nivå av kontroll och revision.”

När utvecklingen går framåt ändras biståndets inriktning, som i Moçambiques fall från handfasta projekt till budgetstöd. Då blir det svårare att visa verksamheten.

Foto: VB/Eric Miller